

**Buxbomshäckarna
och kägelspelet i
Vrams Gunnarstorps
slottspark**

Catharina Stenmo

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Trädgårdsingenjörprogrammet
designinriktning 10hp
Alnarp
Hösten 2009

SLU- Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare: Catharina Stenmo

Titel: Buxbomshäckarna och kägelspelet i Vrams Gunnarstorps slottspark

Program/ utbildning: Trädgårdsingenjör med designinriktning

Nyckelord: Vrams Gunnarstorp, Buxbom, Kägelspel, Tornérhjälm, Linné, Design

Handledare/ Kursansvarig: Angelika Blom

Examinator: Mark Huisman

Kurskod: EX0357

Serieitel: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Omfattning: 10hp

Nivå: AB- grundnivå

Utgivningsort: Alnarp

Datum: 2009-08-18

Omslagsbild: Kägelspelet med buxbomshäckarna vid Vrams Gunnarstorps slott, bild tagen av författaren. Tillstånd har givits för publicering av arkivmaterial.

Förord

Examensarbetet har tillkommit under våren och sommaren 2009 inom trädgårdsingenjörsutbildningen designinriktningen. Det omfattar 10 hp och är skrivet inom fakulteten LTJ på AB- grundnivå.

STORT Tack till min man Joakim Stenmo som alltid står troget vid min sida och har bistått när datorn och annat retat upp mig. Tack mina barn Elliot, Lilly och Theodor för att ni stod ut med mig och stöttade mig under detta arbete ☺

Gunnel Andersson, min mentor utan dig hade detta arbete inte blivit till. Du har uppmuntrat och sporrat mig att jobba vidare utan att tappa tron på mig. Det betyder mycket! Dessutom har jag fått låna din bostad som skrivarstuga under ett antal tillfällen vilket också har varit oerhört värdefullt.

Tack till min far trädgårdsmästare Bertil Nilsson för att du ledde mig in på trädgårdsbanan.

Tack till min mor Birgitta Nilsson för att du stöttat mig och leta rätt på kontakter.

Tack till min farbror Stig Nilsson, också han trädgårdsmästare, för hjälp med kontakter.

Tack till Staffan Nilsson vice ordförande i Norra Vrams hembygdsförening för tid och hjälp med arkivmaterial. Tack också övriga eldsjälar på arkivet i Norra Vram för er visdom och era berättelser från förr.

Tack Elving och Inger Carlsson Trädgårdsmästare på Vrams Gunnarstorp 1954-1979, för att ni tog er tid att sitta ned och prata gamla minnen med mig.

Tack Olle och Ulla Svensson trädgårdsarbetare och köksarbetare 1951-1958 för intervjun och era intressanta bilder.

Tack Bertil Bergsten och Staffan Svensson specialister på beskärning av historiska häckar, för ert avbrott i arbetet och våra diskussioner.

Tack till Rudolf och Mari-Ann Tornérhjelm för att ni ställde upp på intervjuer och lät mig göra min dokumentation både inifrån slottet och ute i parken.

Tack till Alnarps bibliotek för hjälp med källhantering.

Sammanfattning

Anledningen till att jag valt att fördjupa mig i ämnet buxbomshäckarna på Vrams Gunnarstorp är att jag har en stark koppling till bygden. Jag är uppväxt i Bjuvs kommun där Norra Vram med Vrams Gunnarstorp ligger. Parken med häckarna har jag besökt men inte förstått vilken otrolig märkvärdighet de utgör då informationen på plats inte är så utförlig och också att jag tagit platsen för given och varit ”hemmablind”.

Då jag under min utbildning stött på buxbom som art och har trädgårdsdesign som inriktning så kändes det helt rätt att ta upp dessa häckar som ett strålande exempel på hållbar trädgårdsdesign. Inte bara jag och ca 10 000 besökare blir imponerade av dessa utan redan 1749 då Linné genomförde sin berömda Skånska resa blev han så överväldigad att han skrev:

Buxbomshäcken sågs här i trädgården så präktig, att jag aldrig sett den härligare, så vida jag någonsin rest, och kan han väl räknas för ett av Sveriges sällsamma ting, som giver det tydeligaste prov av Skånes härliga klimat. Han var klippt av Buxus arborescens, 3 alnar hög och 3 alnar bred, alltså i fyrkant, men mycket lång och var dessutan så tät, att icke den minsta öppning fanns därpå.¹

Buxbomen kom troligtvis i början på 1500-talet till Norden² och 100 år senare tros de första häckarna blivit planterade på godset i samband med att det nuvarande slottet byggdes.³ De renässansvindar som då blåste knöt samman växtmaterialet med den plats och det uttryck som häckarna fick.

Alla anläggningar av denna kaliber har på ett eller annat sätt stött på problemet med kostsam skötsel. Å ena sidan finns idag en stor medvetenhet om vikten av bevarandet av trädgårdshistoriskt intressanta miljöer och å andra sidan finns verkligheten som innebär ekonomiska begränsningar.

Vrams Gunnarstorp är inget undantag och därför vill jag med detta arbete lyfta fram en del av det som skrivits förut och därmed också ge en historisk kuliss till buxbomen.

Kanske kan jag också komma med en ny vinkling från min horisont med trädgårdsdesign i fokus, som ytterligare förstärker betydelsen för bevarandet av dessa häckar.

Arbetet byggs i huvudsak upp av de intervjuer jag haft samt litteraturstudier och syftar till att i någon mån öka förståelsen av platsen både vad det gäller växtval och utformning. Det jag kommit fram till är ett förslag till att göra platsen mer tillgänglig för alla och mer begriplig.

¹ Ursprungstext Carl von Linnaeus Skånska resa år 1749 redigerad av Carl- Otto von Sydow 1975 s.342

² Kjell Lundquist 1996 Växtmaterialet som källmaterial i trädgårdshistorisk forskning s.80

³ Kenneth Lorentzon 1998, Buxbom s.5

Innehållsförteckning

Inledning

Bakgrund	1
Syfte	2
Avgränsning	2
Metod	2
Begrepp och förtydliganden	3

Del 1- Buxbomshäckarnas historia

Arbetsbeskrivning Buxus Sempervirens 'Vrams Gunnarstorp'	4
Trädgårdsarkitektur under Renässansen	5
Buxbomsplanterings ursprung på Vrams Gunnarstorp	6
Begreppet kägelspel	7
Övriga buxbomselement	9
Carl von Lennes skånska resa 1749	9
Hur upplevde man häckarna på 1800-talet och början av 1900-talet?	11

Del 2- Nutids- och framtidsperspektiv

Hur upplever man området med häckarna idag?	13
Skötsel och underhåll på 1900-talet och framåt	13
Teknisk beskrivning av buxbomshäckarnas utseende idag	15
Idé och design – Förslag för att göra platsen mer tillgänglig och begriplig.....	16

Diskussion – Reflektion

Problemställning	17
Buxbomens ålder på Vrams Gunnarstorp	17
Ny skötsel och bevarandeplan.....	18
Reflektion	19
Källor och litteratur	20

Bilaga: Beträffande buxbomsparterren på Vrams Gunnarstorp, En idé för framtiden, skötsel och rekonstruktion.

Inledning

Bakgrund

Vrams Gunnarstorps slott ligger på sydsluttningen av Söderåsen i nordvästra Skåne - vackert beläget med skogen i ryggen och slättlandskapet som breder ut sig framför.(Fig. 1) Det byggdes ursprungligen som ett jaktlott avsett för rekreation med inspiration från Frankrike. Bygget påbörjades på 1500-talet och var troligtvis färdigt år 1636 då man hittat en datering i en takmålning. Det har troligen anor ända från 1400-talet.⁴ Byggherrar var den danska riksamiralen Jörgen Vind och hans hustru Ingeborg Ulfstrand. Det var sannolikt hustrun som bl.a. lät plantera de numera ståtliga buxbomshäckarna. Ursprungligen var slottets exteriör mer sparsmakad än idag.(Fig. 2) Sitt nuvarande utseende i rik Kristian IV-renässans stil fick det i mitten av 1800-talet påbudat av Rudolf Tornérhjelm.⁵(Fig. 3) Slottet är kringbyggt med en stenlagd innergård med ett åttakantigt vattenkar som fanns redan när Linné besökte slottet 1749. Mot trädgårdssidan dvs. slottets norra sida har byggnaden två våningar medan övriga byggnader har en våning.

Nuvarande ägare är Rudolf Tornérhjelm och slottet har varit i familjens ägo sedan 1839.⁶

Parken runt slottet är öppen för allmänheten och besökare kommer främst för att beskåda lövgången av avenbok och buxbomshäckarna som båda imponerade på Linné när han besökte slottet på sin Skånska resa 1749.

Vrams Gunnarstorp är klassat som byggnadsminne sedan 1983 och även parken innefattas av detta skydd.

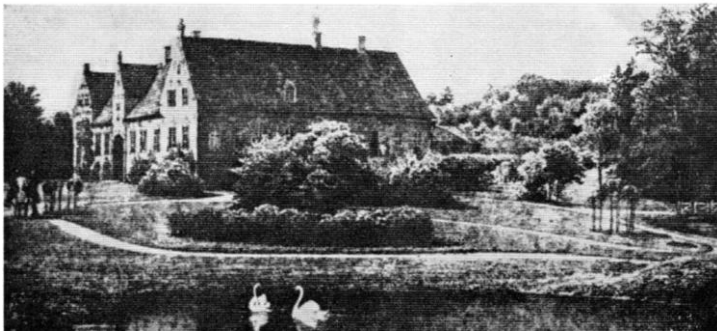

Fig. 2
Vrams Gunnarstorps slott 1853
Vi Billesholmare i helg och söcken nr 10 1970

Fig. 1 Skånekarta
Catharina Stenmo

Fig. 3 Vrams Gunnarstorps slott 2009
Foto Catharina Stenmo 2009

⁴ Intervju med Rudolf Tornérhjelm 090707

⁵ Fredric Bedoire 2006, Svenska slott och herrgårdar s.88-89

⁶ Ursprungstext Bengt Inge Jonsson, John Görnebrand redaktör 1999, Skånska slott och borgar s.100-101

Syfte

Detta arbete ska syfta till att lyfta fram den syn på trädgårdsdesign och anläggning som fanns på mitten av 1600-talet då troligen dessa buxbomshäckar planterades, följa dessa häckars utveckling, skötsel och bevarande. Då, på 1600-talet, var det viktigt att lyfta fram sin sociala ställning, makt och välstånd. Man brydde sig mindre om att något var skötselkrävande och som i detta fall med buxbomen, långsamtväxande.

Troligtvis har dagens trädgårdsdesigner något att hämta från 1600-talets synsätt och ideal. Mitt syfte och mål är att undersöka, beskriva och reflektera kring rumsligheten, designen och växtvalet förr och idag. Jag undersöker också trolig ålder på samtliga av dagens buxbomselement. Tillgängligheten och förståelsen av platsen lyfter jag också upp och ger ett förslag till förbättringar.

Hur gamla är egentligen häckarna, kägelspelet resp. de norra häckarna?

Är det viktigt att de blir daterade exakt?

Dessa är frågor som jag under arbetets gång hoppas få svar på.

Avgränsningar

Jag kommer endast att uppehålla mig kring Vrams Gunnarstorps park och då i synnerhet partiet med buxbomshäckarna med sitt kägelspel.

Då ämnet buxbom är stort och redan väl omskrivet av många ska jag inte fördjupa mig i det utan bara nämna något kort om arten.

Jag har valt att skriva från ett trädgårdsplaneringsperspektiv och funderat kring rumsligheten, designen och växtvalet. Jag har även valt att ge en historisk bakgrund till buxbomsplaneringen och undersökt trolig ålder på de olika elementen och också undersökt deras funktion förr och nu.

Då Vrams Gunnarstorps slott har en rik historia så har jag valt bort en del som inte direkt berör ämnet.

Det finns behov av en nybearbetad skötselplan av buxbomshäckarna. Kring detta nämner jag bara lite tankar som dykt upp under arbetets gång då en fullständig plan inte rymdes under detta arbete.

Metod

Arbetet tog sin början med litteraturstudier och besök på diverse bibliotek.

Genom intervjuer med bl.a. godsägaren Rudolf Tornérhjelm och hans mor Mari-Ann Tornérhjelm och övriga inblandade så har bilden av häckarna breddats och fördjupats betydligt.

Intervjuerna är det som lett arbetet framåt. Jag har genomfört kvalitativa intervjuer med samtliga och skraddarsytt en del av frågorna beroende på vem det var som jag intervjuade. De har varit personliga möten med alla utom Mari-Ann Tornerhjelm som var bortrest och som jag intervjuade per telefon. Då jag sammanställde intervju svaren har de i stort kunnat verifiera varandra och bildat en trovärdig grund för arbetet. De har varit mycket lärorika och intressanta möten med människor som alla har olika infallsvinklar på ämnet.

Besök av arkivet i Norra Vram har gjorts där jag bl.a. träffat Staffan Nilsson, vice ordförande i Billesholmstraktens hembygdsförening, som hjälpt till med att hitta gamla fotografier och tidskrifter som har använts i arbetet.

Jag har besökt platsen ett antal gånger och har gjort bilddokumentering både ute i parken och inifrån slottet.

Jag har också besökt Drottningholms slott med sin barockträdgård och besåg de buxbomsparterrer som finns där varav en del växtmaterial har sin proveniens från Vrams Gunnarstorp.⁷

⁷ Intervju Rudolf Tornérhjelm 090707

Jag har även mött f.d. Trädgårdsmästare Elving Carlsson och hans fru Inger som berättat om trädgårdsmästeriet och deras tid på godset.

Bertil Bergsten och Staffan Svensson som sköter bl.a. buxbomen idag, hade jag turen att träffa, och följa deras arbete samt ta del av de erfarenheter och funderingar som de gjort under de 10 år som de skött häcken.

Olle och Ulla Svensson f.d. trädgårdsarbetare och kökspersonal har jag även intervjuat och fått se deras historiska bildsamling.

Jag har även tagit del av tidigare studentarbeten rörande trädgårdsrestaurering ”Vrams Gunnarstorps park - historia och framtid”, som hållits på Alnarp handlett av Åsa Klintborg Ahlko.

Begrepp och förtydliganden

För att detta arbete ska bli begripligt ska jag här reda ut vissa begrepp.

Först, när jag pratar om de stora parallella häckarna avser jag de häckar som löper vinkelrätt mot lövgången, de häckar Linné lovprisade och således de äldsta häckarna. Jag önskar att jag hade ett annat uttryck för dessa buxbomshäckar då det kan verka missvisande och föra tankarna till låga kyrkogårdshäckar vilket definitivt inte är fallet. Parterre som jag sett användas som benämning av dessa häckar, vore direkt fel, enligt min åsikt, och avser inte alls denna typ av plantering. Parterrer är lågväxta häckar som ofta är sammanflätade i ett komplicerat mönster (broderiparterre) och ibland har färgad singel eller dylikt emellan. Dessa starkt formklippta element är avsedda att beskådas ovanifrån inifrån en byggnad.(Fig. 6)

Jag funderade på att använda uttrycket Boské men det skulle också verka förledande då häckarna inte omsluter ett trädgårdsrum, som boskékvarteren på Drottningholm, utan fungerar som en passage - så det får bli häckar.

Kägelspelet avser den cirkelomfamnande platsen direkt öster om de stora häckarna som omfamnar 12 käglor och två klot. Begreppet i sig förklaras senare i arbetet.

Häckarna norr om kägelspelet är det som sägs, de två parallella häckar som står nordöst om rosenträdgården och direkt norr om kägelspelet.(Fig. 4)

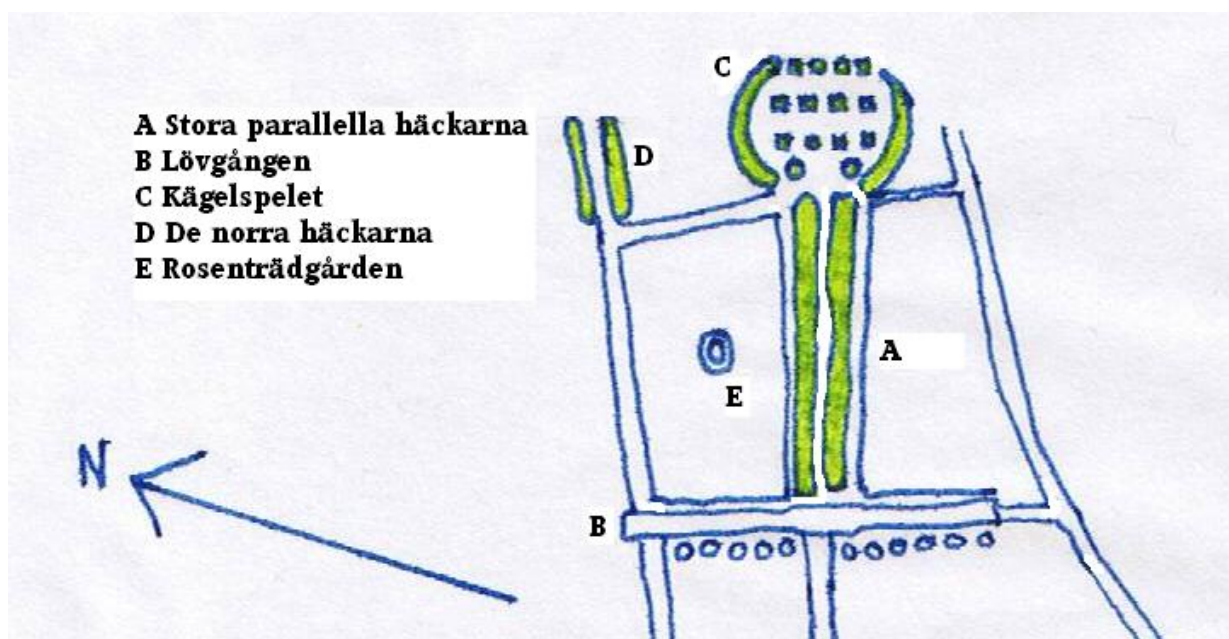

Fig. 4 Principskiss över det aktuella området
Catharina Stenmo 2009

Del 1 - Buxbomshäckarnas historia

Artbeskrivning - *Buxus sempervirens* 'Vrams Gunnarstorp'

Släktet Buxbom *Buxus* består av 30 arter i de tempererade och subtropiska delarna på norra halvklotet. De är städsegröna vedartade buskar med läderartade ca 2 cm långa blad. De är monoika dvs. han- och honblommor finns på samma individ. Blommorna saknar krona men har ett fyrtaligt foder.⁸

I Sverige trivs buxbomen bäst i söder men kan växa upp till Mellansverige lite beroende på växtplatsens mikroklimat och dränering. Den blir mer frostkänslig, såsom de flesta växter, med vinterfukt om rötterna.

Det finns olika sorter. *Buxus sempervirens* 'Suffruticosa' - kantbuxbom är kanske den sort de flesta tänker på när buxbom nämns. Det är den sorten som är vanligt återkommande i låga klippta häckar på kyrkogårdar i de södra och mellersta delarna av Sverige sedan början av 1800 -talet.

Linné menade att sorten vid Vrams Gunnarstorp var *Buxus arborescens* dvs. trädbuxbom, som är en grövre buxbomssort än 'Suffruticosa' och som kan bli flera meter hög.

Fig. 5
Buxus sempervirens 'Vrams Gunnarstorp'
Foto Catharina Stenmo 2009

Dock återfinns sorten, *Buxus sempervirens* 'Vrams Gunnarstorp' i Splendors katalog⁹ som den sort som Linné beskrev. Den beskrivs som en sort av kulturhistoriskt material, som växer långsamt och har ett robust och stabilt växtsätt. Den lär vara av samma proveniens som de ursprungliga häckarna och har förökats med sticklingar (vedartade skott) någon gång på 80-talet. Den finns även numera tillgänglig för allmänheten.

Fig. 6 Buxbomsparterre Drottningholms slott
Foto Catharina Stenmo 2009

Om det är så att sorten reviderats och blivit en egen sort efter Linné så har ingen jag frågat haft den kunskapen. Dock gjordes ett DNA test av växtmaterialet på 80-talet och det var troligtvis i samband med detta som den blev en egen sort.(Fig. 5)

Vrams Gunnarstorp har generöst delat med sig av sticklingförökade plantor till både Drottningholms slott i Stockholm (Fig. 6) och Gyllebo slott på Österlen, för att även dessa anläggningar skulle få ett autentiskt växtmaterial från 1600-talet.¹⁰

⁸ Bra böckers lexikon 2000,1995 band 4

⁹ Splendor Plant katalog 2008, "Växter med prakt och livskraft" s. 86

¹⁰ Intervju Rudolf Tornérhjelm 090707

Det exklusiva virket är hårt och tungt och används bl.a. till musikinstrument och intarsia-inläggningar i möbler. Det lär vara det enda träslag i Europa som inte flyter.¹¹ Även spegelramar gjordes under rokokon av buxbom.

Trädgårdsarkitektur under Renässansen

I Europa, närmare bestämt i Florens Italien, tog på 1400-talet en ny trädgårdsarkitektur sin början. Man reagerade mot medeltidens tillslutna trädgårdsrum och ville istället vända sig utåt mot världen. Byggnaden och trädgården skulle vara införlivade med varandra och bilda en harmonisk enhet. Man ville, liksom under antiken hitta sin plats och ta intryck av naturen, som skulle underkiva sig konsten. Trädgården skulle bli en plats för social aktivitet och rekreation. Man använde sig av nyupptäckta matematiska tankesätt och man jobbade med geometriskt formspråk och starkt symmetriska mönster.

Axlar och rätvinkliga kvarter bildade en ordning där allt annat införlivades och naturen underkuvades. En mittaxel ledde ut från byggnaden och skapade siktlinjer för att ta in den omgivande naturen och korsades utav ett antal axlar som bildade vinklar och skapade rum. Höjdskillnader, terrasser och avancerad vattenkonst i olika former, var andra viktiga element i renässanssträdgården. Man hade förkärlek för permanenta material såsom städsegröna växter sten och skulpturer. Under högrenässansen vid mitten av 1500-talet var det också vanligt med parterrer, lågväxta formklippta häckar som bäst beskådades ovanifrån.

Genom hela 1500-talet var det Italien som var ledande i Europa inom arkitektur och konst. Från Italien spred sig denna ”pånyttfödelse”, renässans, upp i Europa via Frankrike och till Norden. Mot slutet av 1500-talet hade renässansens ideal nått norra Europa. Beroende på var i Europa som man anlade denna nya typ av trädgårdar tolkade man idéerna olika och anpassade de nya idealen till platsens förutsättningar.

I Ludvig den XIV:s Versailles i Frankrike 1671, blev dessa idéer förverkligade på ett häpnadsväckande sätt och den anläggningen blev den som alla förmögna och viktiga personer i samhället i Europa avundades och eftersträvade.

Familjen Mollet var trädgårdsmästare i fyra generationer och direkt tongivande vad det gällde parterrer i de kungliga parkerna och trädgårdarna i och omkring Paris. Av de mest berömda bör nämnas Claude och André. Claude skrev 1652:

*Dessa var de första broderiträdgårdar som skapades i Frankrike... På den tiden användes buxbom sällan, eftersom mycket få förnäma personer ville ha buxbom i sina trädgårdar*¹²

De växter man istället använde hade dålig hårdighet i Frankrike och år 1595 lät Henrik IV äntligen Claude Mollet skapa den första broderiparterren med buxbom i Sant-Germain-en-Laye i Fontainebleau. Claude använde sig av *Buxus sempervirens* 'Suffruticosa' dvärgbuxbom, som då var en ny sort som han själv drivit upp i sin plantskola.

Detta för tiden nya växtmaterial tillät striktare växtkompositioner än förr och Claude fick nu möjlighet att utveckla sitt sirliga slingrande formspråk.

Han använde även buxbom till högre häckar t.ex. i Tuileriträdgården.

Claudes son André kom till Sverige påbudat av drottning Kristina 1651, och här skrev han sin bok Lustgård (*Le jardin du plaisir*) där han gav praktiska råd om trädgårdsskötsel och

¹¹ Keneth Lorentzon 1998 Buxbom s. 7

¹² Citat ur boken 'Le théâtre des plans et jardinages' 1652, hämtat ur Penelope Hobhouse 2004 s.149

diskuterade teorier och perspektiv. Han var tydligt influerad av Italien och pratade renässansens formspråk.

André arbetade förutom i Sverige och Frankrike också i England och Holland och var väldigt tongivande för renässansens trädgårdskonst.¹³

Buxbomsplanterings ursprung på Vrams Gunnarstorp

Troligen planterades dessa buxbomshäckar någon gång på 1640-talet av Jörgen Vind och hans maka Ingeborg Ulfstrand tillika byggherrar över Vrams Gunnarstorps slott som en del av den lustträdgård som fanns på slottets östra sida.¹⁴ Exakt när de planterades vet ingen då dokument från den här tiden, pga. senare tiders oro, är sällsynta. De som finns i Rigsarkivet i Köpenhamn, en stor mängd korrespondens med bl a Jörgen Vind är skrivna på gammeldanska och svåröversatta.¹⁵ Kanske trädgården nämnts där?

Vad man vet är att Linné på sin Skånska resa uttryckte sig så här:

*BUXBOMS-HÄCKEN- sågs här i Trädgården så präktig, at jag aldrig sett den härligare, så vida jag någonsin rest, och kan han wäl räknas för et af Sweriges sälsamma ting, som gifwer det tydligaste prof af Skånes härliga Climat. Han war klipt af Buxus arborescens, 3 alnar hög, 3 alnar bred, alltså i 4kant, men mycket lång, och war dessutan så tät, at icke den minsta ökning fans derpå.*¹⁶

Om man översätter de måttangivelser som Linné uttrycker sig med så är 1 aln enligt nationalencyklopedin = 2 fot = 4 kvarter = 24 tum = 0,5938 m.

3 alnar skulle alltså bli $3 * 0,5938 = 1,7814$ m. Ca 1,8 m hög och bred skulle således buxbomen vara vid Linnés besök.¹⁷

Med tanke på att buxbom växer mycket långsamt här i Norden, är det rimligt att anta att häckarna var ca 100 år gamla vid Linnés besök 1749 och således skulle ha varit planterade någon gång vid 1640-talet av paret Vind/ Ulfstrand.

Det finns en annan teori kring åldern på häckarna och den framgår utav ett arbete i trädgårdsrestaurering gjort av en grupp elever på Alnarp 1989 handlett av Åsa Klintborg Ahlklo. Här följer ett utdrag från detta arbete:

*Enligt Billesholmstraktens årsskrift 1980 framgår det inte i beskrivningen från 1682 något om att det vid den tidpunkten fanns buxbom och avenbok på Vrams Gunnarstorp. Troligt är att häckarna blev planterade efter detta och att de lyckats uppnå en höjd av 3 alnar vid Linnés besök år 1749. Vad som är underligt är att godsägaren inte kunde berätta för Linné när de var planterade. Han borde ha vetat ett ungefärligt årtal. Om detta stämmer borde inte Vind ha skapat denna del av parken.*¹⁸

Det är dock inte säkert, enligt min mening efter att själv ha läst textavsnittet i (*Billesholms traktens årsskrift 1980*)¹⁹, att buxbomen inte fanns på plats. Avenboken planterades ju inte

¹³ Penelope Hobhouse 2004, Trädgårdskonstens historia 3000 år s.119- 167

¹⁴ Fredric Bedoire 2006, Svenska slott och herrgårdar, s. 88

¹⁵ Intervju Rudolf Tornérhjelm 090707

¹⁶ Carl von Linnaei 1751, Skånska resa s. 313

¹⁷ NE 1989

¹⁸ Robert Burman m fl. 1999-05-27, Vrams Gunnarstorps park- historia och framtid

¹⁹ Lind L, 1980 Billesholmstraktens hembygdsförenings tidskrift, s.6-7

förrän 1737 (och var således 12 år gammal vid Linnés besök 1749) så det är naturligt att den inte nämns.

Buxbomen däremot hade inte vid denna tidpunkt d.v.s.1682, blivit uppmärksammas av Linné och således inte framhållen som något särskilt. Trädgården nämns bara som en vacker trädgård med örtagård och en liten fiskedamm och i övrig handlar texten mest om byggnaderna. Personen ifråga tyckte kanske rent av att buxbomen, inte var värd att nämnas vid detta tillfälle. Den, var ju inte särskilt högväxt och imponerande då, kanske bara ca 40 år efter plantering. Det behöver däremot inte betyda att den inte fanns. Eller så betyder det att den var planterad något år efter 1682 och kanske var ca 60 år gammal vid Linnés besök istället för ca 100 år.

Begreppet kägelspel

Från de två mäktiga häckarna som löper parallellt och tillsammans bildar en smal gång öppnar sig i en cirkelformad plats som ligger i en brant sluttning också den omgärdad av buxbomshäckar om än inte lika höga. Mitt på denna plats står det friliggande element i form av formklippta buxbomshäckar två formade som klot och övriga formade till pyramider/kägglor. Denna plats har man valt att benämna kägelspelet, ett begrepp som verkar ha tillkommit någon gång under tidigt 1900- tal.(Fig. 7 och 8)

Fig. 7 Kägelspelet, Vrams Gunnarstorp

Foto Catharina Stenmo 2009

Begreppet kägelspel har anor från förkristna Medelhavskulturer och from medeltiden fanns det i stora delar av Europa och även här i Sverige. Troligtvis kom det till Sverige från Tyskland och är välkänt från vasatiden. Spelet spelades i olika varianter en var att två motståndar lag stod uppställda mitt emot varandra och i mitten fanns nio kägglor uppställda med en större kung i mitten och olika träffade kägglor gav olika mycket poäng. (Liknande dagens kubb som har sitt ursprung på Gotland.) Man spelade också en föregångare till dagens bowling, som också det kallades kägelspel, det gick till på liknande sätt som idag.²⁰

²⁰ NE 1989

Troligtvis var det detta spel som fick ge namn åt denna plats som leder besökaren vidare upp mot en utsiktspunkt över parken. Hur gammal dessa häckar och käglor är vet man inte men de nämns redan i början på 1900-talet av Rönne som skriver 1902:

Så finnas ännu kvar de åldriga buxbomshäckarna, Linné omtalar i sin Skånska resa, och hvilka väckte blomsterkungens synnerliga beundran. De hade på sin tid en höjd af 3 ½ m., där de äro som högst. Dessa jättehäckar af Buxus arborescens äro de största i Europa norr om Bodensjön, sedan de väldiga buxbomshäckar, som funnos vid slotet i Versailles, skattat åt förgängelsen. På en sluttande plan omedelbart bakom stå fristående buxbombsbuskar, klippta i pyramidform och ordnade likt kägeln i ett kägelspel, längst ned tvänne rundklippta stora buskar, som skola föreställa kloten. Denna originella kägelbana inramas af täta, jämnklippta häckar af samma buskslag.²¹

Troligt är att kägelspelet inte är samtida med de större parallella häckar som leder upp till denna plats, då de inte alls har samma storlek och dimension, men när exakt de är planterade vet man inte. Man kan dock anta med hjälp av den dokumentering som finns att de planterades någon gång på 17-1800-talet, vilket ger dem en ansevärd ålder och bör liksom buxbomshäckarna beaktas som en raritet.

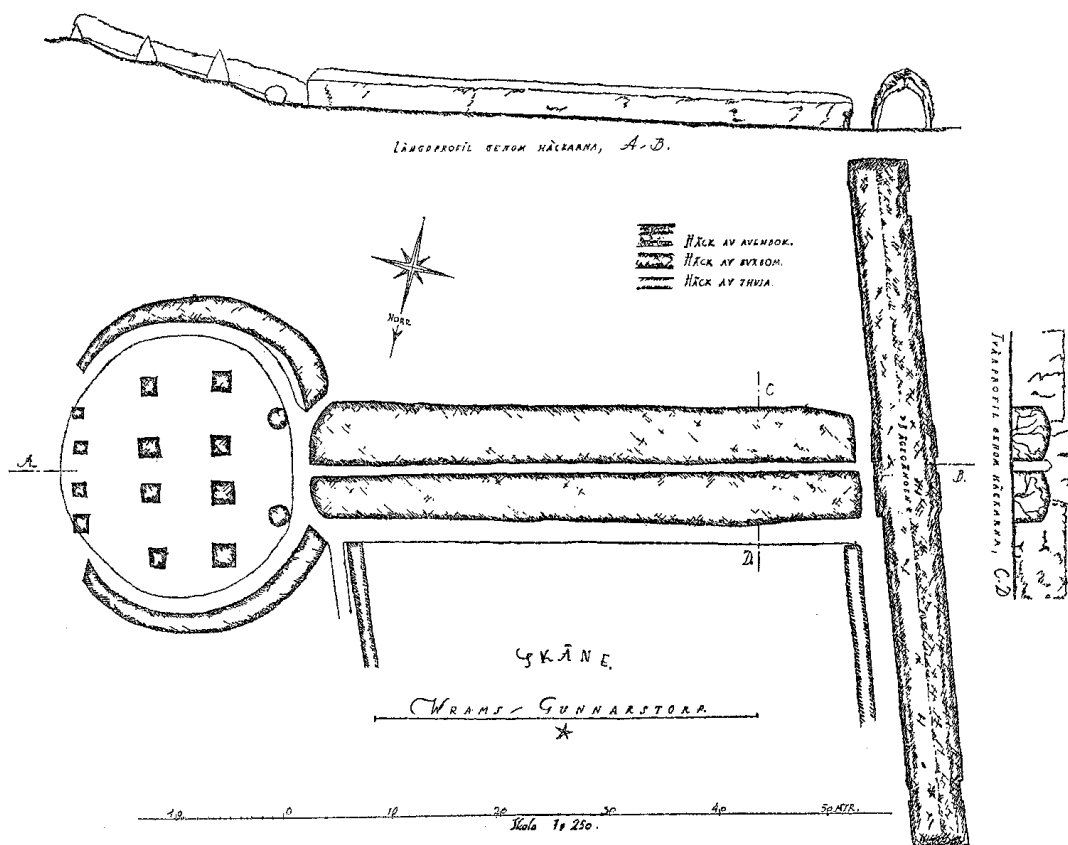

Fig. 8 Plan och snitt av buxbomshäckar och kägelspel från 1920-21
Arkivet i Norra Vram

²¹ Rönne K. 1902, Idun illustrerad tidning för kvinnan och hemmet s. 129- 131

Övriga buxbomselement

Det har troligtvis funnits fler buxbomsplanteringar på Vrams Gunnarstorp, Linné skriver:

*Trädgården omgav huset på alla sidor, uti vilken sågos häckar av gran, sävenbom, Taxus, unga buxbomsplantor, 1 aln höga av 8 års ålder. Persikor, aprikoser, kvitten och spanska nötter uppleddes vid murarne.*²²

Det som finns kvar förutom de ovan nämnda häckarna och kägelspelet är två parallellt löpande häckar norr om rosenträdgården som leder upp till det som nu är skog men förr var en engelsk landskapspark. (Fig. 9) Troligtvis är det inte de Linné syftade på med de 8 år gamla plantorna men det är ovisst. Häckarna är från ca 180 cm höga vid basen och ca 100 cm vid skogen, möjligtvis planterade någon gång på mitten av 1800- talet, då även den engelska landskapsparken anlades.

Fig. 9 De norra häckarna

Foto Catharina Stenmo

Carl von Linnés Skånska resa 1749

Carl von Linné avreste med häst och vagn den 29 april 1749 från Uppsala och det tog honom tre veckor att med sitt sällskap, bla amanuensen Olof Söderberg som tjänade som Linnés sekreterare, anlända till Skånes norra gräns mellan Stenbrohult och Loshult. Det var en mödosam resa och Linné som hade varit sjuk en period innan resan var inte helt nöjd med arrangemanget.²³ Det var nämligen överhovintendent Carl Hårleman som redan 1747 föreslog att Linné skulle företa sig denna resa i hopp om att Linné skulle finna:

*...gips och flinta och dessutom valnötsträd för virke av gevärstockar, vilket allt fick importeras till höga priser och kostade riket många tunnor guld.*²⁴

Då hans tidigare uppdrag, resan till Västergötland utförts mycket väl tyckte Hårleman att detta var en bra idé. Denna resa, visade det sig, blev Linnés sista stora landskapsresa och kanske den mest betydelsefulla.²⁵

Så Linné var utkommenderad på detta uppdrag. Man märker dock inte av hans från början aviga inställning utan det verkar som den byttes direkt mot förtjusning och intresse.

²² Bertil Gullander 1975, Linné i Skåne s.276

²³ Sven Snogerup Mats Jörgensen, 1997, I Linnés hjulspår runt Skåne sid.12

²⁴ Bertil Gullander 1975, Linné i Skåne s.9

²⁵ Bertil Gullander 1975, Linné i Skåne s. 9

Avsikten med den Skånska resan, var som ovan redan nämnts, inte enbart att notera ovanliga och vanliga växtarter utan också bl.a. att lägga märke till bergarter, byggnader, föremål, redskap, människor och farsoter.

På Vrams Gunnarstorp hamnade han, den 12 juli 1749. Med sitt sällskap blev han erbjuden inackordering då de befann sig i området för att undersöka Boserups stenkolsbrytning. Det var alltså lite av en slump att han fick se denna slottspark med sin lövgång i avenbok och buxbomshäckarna.²⁶

Det var kapten C. J. Berch, dåvarande ägaren, som tog emot Linné och det var två ting som imponerade på honom:

*Tvenne ting voro i denne trädgård, som förnämligast drogo åskådarens ögon till sig, nämligen en berså och en buxbomshäck.*²⁷

Med berså menas vad vi idag ofta kallar för lövgång, denna av avenbok. Linné kallar den också för bågegång.

Vidare säger Linné:

*BUXBOMS-HÄCKEN- sågs här i Trädgården så präktig, at jag aldrig sett den härligare, så vida jag någonsin rest, och kan han wäl räknas för et af Sweriges sällsamma ting, som gifwer det tydligaste prof af Skånes härliga Climat. Han war klipt af Buxus arborescens, 3 alnar hög, 3 alnar bred, alltså i 4kant, men mycket lång, och war dessutan så tät, at icke den minsta öpning fans derpå.*²⁸

Tydligt var att han aldrig sett, och det vill säga ganska mycket för han var med den här tidens mått en mycket berest man, något liknande. Han blev så imponerad att han innan han reste norrut igen gjorde ett andra besök på slottet den 22 juli 1749.²⁹ (Figur 10)

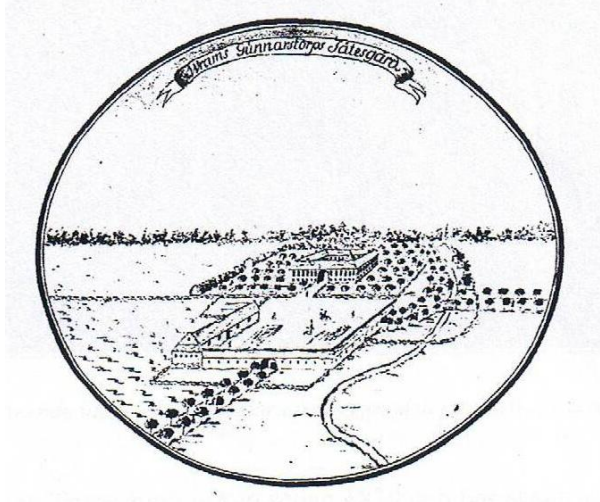

Fig. 10 Vrams Gunnarstorps slott, Rålamb's teckning, slutet av 1700-talet
Arkivet i Norra Vram

²⁶ Intervju Rudolf Torenerhjelm 090707

²⁷ Bertil Gullander 1975, Linné i Skåne s. 276

²⁸ Carl von Linnæi 1751, Skånska resa s. 313

²⁹ Sven Snogerup Mats Jörgensen 1997, i Linnés hjulspår s.128

Hur upplevde man häckarna på 1800-talet och början av 1900-talet?

Vid 1800-talets början skedde en del stora förändringar i Vrams Gunnarstorps slottspark. Man anlade en park i engelsk romantisk stil, en landskapspark.³⁰ Buxbomshäckarna norr om kägelspelet, som idag står helt utan sammanhang utgjorde vid denna tidpunkt en entré till landskapsparken. Det fanns också en väg till höjden med kägelspelet och det lusthus vilket Linné skriver om:

*Lusthuset bestod helt och hållet av avenbok, vilken var klippt till väggar utom endast taket, som var av trä. Detta gav en skön prospekt på en kulle, där det var anlagt.*³¹

Mellan de cirkelformade häckarna på platsen för kägolorna fanns det grusade gångar på insidan. Troligtvis var häckarna välskötta och klipptes varje år. Man hade då ett trädgårdsmästeri på godset med trädgårdsmästare och trädgårdsarbetare som satte stolthet i en välskött park.(Fig. 11) Man kunde med all säkerhet gå obehindrat mellan de stora häckarna.

Fig. 11
Stora bilden: Trädgårdsmästeriet på Vrams Gunnarstorp vid sekelskiftet 18-1900.

Lilla bilden: Elevbostaden ”Gomorra”

Grufvan, Billesholmstraktens hembygdsförening nr 1 1989

³⁰ Sten Anjou 1931, Svenska trädgårdskonsten del 2 s.8

³¹ Bertil Gullander 1975, Linné i Skåne s.276

Vid mitten av 1800-talet gick gångarna i parken helt annorlunda mot dagens räta gångar. De slingrade sig romantiskt runt slottet.³²

Nordost om slottet fanns en stor cirkulär plats indelad i olika fält, detta var platsen för rosenträdgården.³³ (Fig. 12)

1880 planterades en labyrint av thuja som till 1920 stod där rosenträdgården står idag dvs. norr om de stora parallella buxbomshäckarna. Framför lövgången av avenbok planterades också thujor och en portal av jättelika valfiskben sattes upp där kaprifol fick klättra.^{34 35}

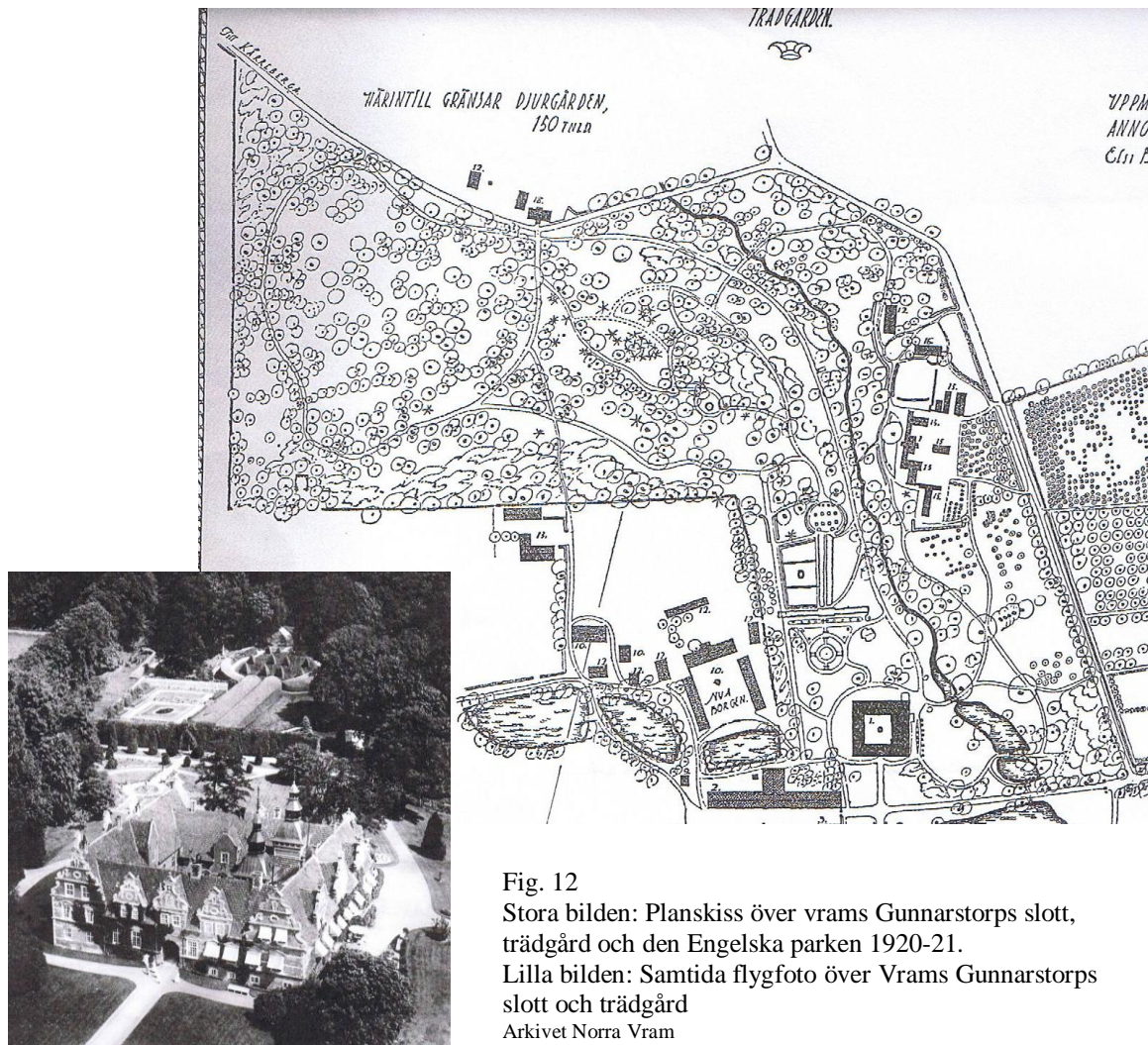

Fig. 12

Stora bilden: Planskiss över vrams Gunnarstorp's slott, trädgård och den Engelska parken 1920-21.

Lilla bilden: Samtida flygfoto över Vrams Gunnarstorp's slott och trädgård

Arkivet Norra Vram

³² Marie Hansson 1997, De Skånska trädgårdarna och deras historia s. 87

³³ Borg E, Kuhlefelt E, Plankarta över trädgården 1920-21, Svenska trädgårdskonsten s.2

³⁴ Sten Anjou 1931, Svenska trädgårdskonsten del 2 s.10

³⁵ Vi Billesholmare i helg och söcken 1956 nr7 bild s.13

Del 2- Nutids- och Framtidsperspektiv

Hur upplever man området med häckarna idag?

Idag står sig häckarna fortfarande utmärkt och tillsammans med lövgången i avenbok utgör de parkens stora sevärdheter. Dagens föreslagna väg som utmärks med pilar går till dessa och de är här de flesta besökare stannar upp en stund i förundran.

En skylt vid början av de stora häckarna markerar början men är väldigt svårtydd och hårt angripen av vind och regn.(Fig. 13)

Fig. 13 Infoskylt i dåligt skick vid de stora häckarnas början
Foto Catharina Stenmo 2009

Man kan idag gå obehindrat på gången mellan de två stora häckarna och med lite fart kommer man också upp på höjden ovanför och kan se kägelspelet, häckarna, lövgången och en del av slottet från utsiktsplatsen.

De två häckarna norr om kägelspelet förstår man inte riktigt då de verkar leda just ingenstans och stigen från dessa mot kägelspelet är bitvis smal och farligt nära ett stup på ena sidan.

Man vill gärna stanna upp på platsen och sätta sig ner, men man får då sitta på marken då inga sittplatser finns. En vacker sommardag går det bra men annars är det svårt.

Norr om de stora häckarna ligger sedan 1920 en liten rosenträdgård anlagd av den kände danska "havearkitekten" J. P. Andersen. Också den utgör ett blickfång.

Buxomshäckarna och kägelspelet är med sitt säregna formspråk och höga ålder, mig veterligen, fortfarande ensam i sitt slag i norra Europa.

Skötsel och underhåll på 1900-talet och framåt

På mitten av 1900-talet fanns det mer möjlighet till skötsel då Vrams Gunnarstorp hade sitt egna trädgårdsmästeri. Där jobbade en trädgårdsmästare och ett antal elever som fick sin praktik. Fyra år fick man gå lärling (med en lön på 1,22 kr/timme) innan man kunde utbilda sig till trädgårdsmästare på framförallt Alnarp.³⁶

Trädgårdsmästeriet drabbades hårt av oljekrisen på 70-talet och 1974 revs växthuset.³⁷ Det enda som återstår av det idag är själva trädgårdsmästarbostaden som idag tjänar som bostad.

I juni månad klipptes buxbomen varje år. Man använde sig av häcksaxar och låg på speciella stegar kallade för Åsljungastege eller Göingestege så att man kom åt att klippa häcken ovanpå (Fig.14). På sidorna använde man sig av en vanlig "fruktstege", sådan som man faller upp och som kan stå för sig själv.

Fig. 14 Göingestege

Foto Ulla Svenssons samling

³⁶ Intervju Olle Svensson 090829

³⁷ Ella Karlsson 1989, Grufan medlemsblad för Billesholmstraktens hembygdssällskap 1-1989 s. 2

Från mitten av 1900-talet gödslade man också med handelsgödsel varje vår.³⁸ Löv samlades och lades invid stammarna och blev till organisk näring och jordförbättring.

Stammarna stöttades upp där det fanns behov med trästörar vilka var en restprodukt från den egna sågen.

Vintertid skakade man av snön från grenarna med långa räfsor så att inte tyngden skulle knäcka grenverket. Man skakade också för hand, täckta av säckar som man drog över sig för att slippa få den kalla snön på sig.

1940-41 var det svåra vintrar med framför allt problematisk nedisning som gjorde grenverket tungt och skört. Trots detta förblev häcken intakt med hjälp av mycket omsorg från människorna på godset. Dock frös käglorna bort och nya drevs upp på Alnarp där de hämtades 1950 och planterades på nytt på platsen mellan de cirkelformade häckarna.³⁹

Mittengången har alltid varit relativt smal ca 1m. År 1999 var den så trång att man endast kunde se 2m in från lövgången räknat. Den skylt som idag står vid högersidan från lövgången räknat den stod då mitt i gången och den norra häcken hade brett ut sig över hela gången.

År 1999 gick man in och påbörjade en breddning av gången som idag resulterat i en 2m bred, på vissa ställen 2,5 m bred gång. Detta har gjorts med varsam men bestämd beskärning och framförallt genom att man bundit och försiktigt böjt in grenar och liksom format en gång.⁴⁰

Man använder sig idag av bensindrivna häcksaxar och skylift och beskär i juli månad.

De lusthus som nämnts av avenbok fanns inte 1945 så vitt min källa minns. Han berättar bara att det funnits och också att det förr låg en dansbana högre upp på sluttningen ovanför kägelspelet.⁴¹ Däremot fanns 1979 de grusade gångar som gick på insidan av kägelspelet och från de norra häckarna som syns på en planritning från 1921. På ett foto från 1992 var gångarna dock borta. (Fig. 15)

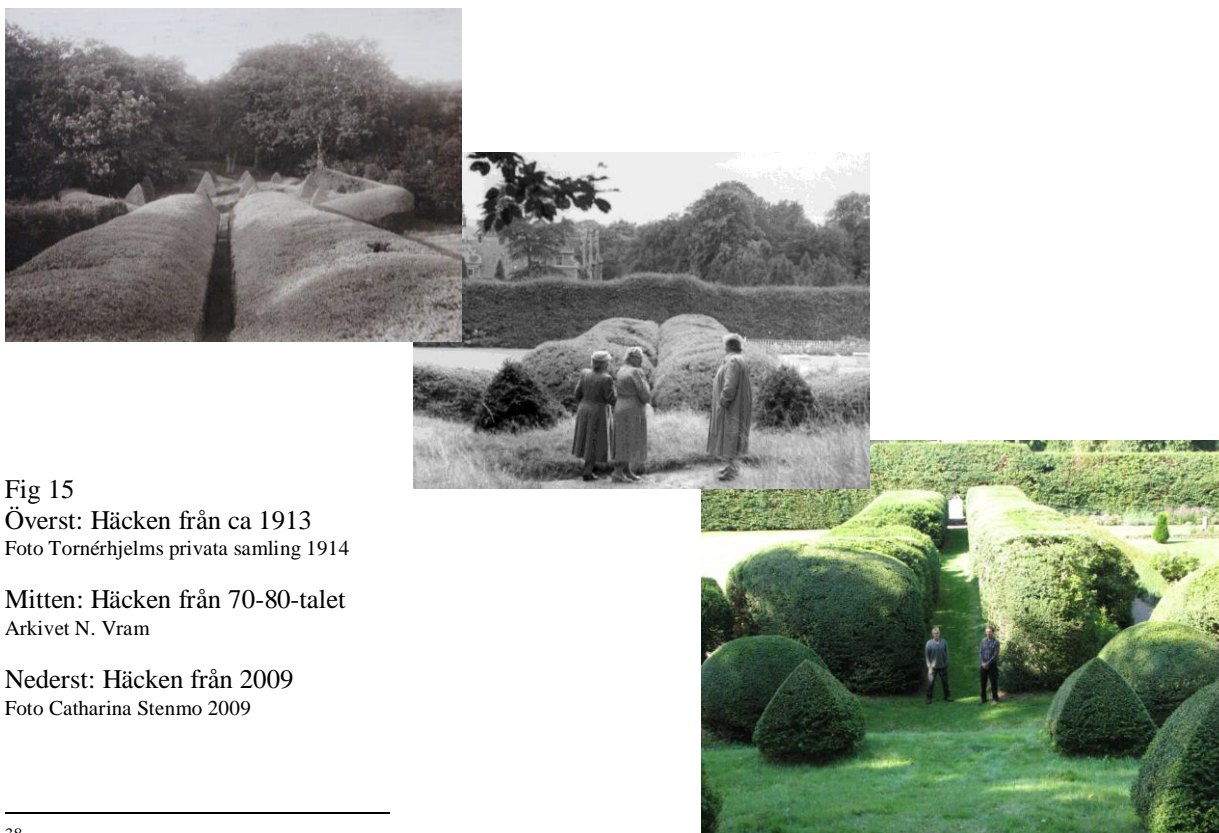

Fig 15

Överst: Häcken från ca 1913

Foto Tornérhjelm's privata samling 1914

Mitten: Häcken från 70-80-talet

Arkivet N. Vram

Nederst: Häcken från 2009

Foto Catharina Stenmo 2009

³⁸ Intervju Elving Carlsson 090825

³⁹ Intervju Olle Svensson 090829

⁴⁰ Intervju Bertil Bergsten och Staffan Svensson 090827

⁴¹ Intervju Elving Carlsson 090825

Teknisk beskrivning av buxbomshäckarnas utseende idag

De stora parallella häckarna är idag drygt 50 m långa och den till vänster, sett från lövgången, är ca 5 m bred, den till höger, sett från lövgången, är något bredare ca 6 m bred. Höjden är svår att mäta men uppskattningsvis är den ca 3 m hög. Man kan hitta stammar med en diameter på över 15 cm.

Käglorna är 12 till antalet varav en var i dåligt skick 1999 men återhämtade sig och fick ytterligare en planta till sällskap för ett par år sedan.⁴² Den har inte fått sin kägelform än utan är fortfarande friväxande.

De ställningar som stöttar buxbomen är ditsatta 1983 när byggnadsminnesmärkningen gick igenom.⁴³ Det finns olika typer av gummisnoddar och band som styr buxbomen i rätt riktning. Dessa sätts efterhand som behov finns av Bertil Bergsten och Staffan Svensson som är de som beskär och sköter om häckarna idag.⁴⁴ (Fig. 16)

Fig. 16 Stammar och stöd

Foto Catharina Stenmo 2009

De stora parallella häckarna är ojämna i kvaliteten. Det finns mycket täta fina partier, framför allt den södra häckens utsida är i mycket fint skick. Insidan är bitvis extremt dålig då ett parti i mitten rasat och en tjuv helt sonika klippt till sig flera säckar material i början på 90-talet.⁴⁵

Det är främst på insidan som de stora häckarna är i lite sämre skick. Här har man fått komplettera med nya plantor, uppdragna av samma material givetvis, och man har också böjt in en del grenar som på det sättet fyller igen en del hål.

Kägelspelets södra häck saknar ca 4 m växtmaterial om man jämför med den norra sidan. Den norra har däremot en skada efter att ett trä fallit i någon av stormar som härjade i början av 90-talet. Käglorna byttes ut 1950, då alla frusit bort i början på 40-talet då Skåne hade några ovanligt kalla vintrar.

De norra häckarna är idag i fint skick överlag om än en viss hålighet finns på utsidan åt norr. De två häckarna löper parallellt ca 20 m mot skogen där de slutar tvärt. Förr följde den nordligaste häcken vägen några meter i en sväng upp mot landskapsparken.

⁴² Intervju Bertil Bergsten och Staffan Svensson 090827

⁴³ Intervju Rudolf Tornérhjelm 090707

⁴⁴ Intervju Bertil Bergsten och Staffan Svensson 090827

⁴⁵ Intervju Ulla Svensson 090829

Idé och design - Förslag för att göra platsen mer tillgänglig och begriplig

För att göra Vrams Gunnarstorp största sevärdhet mer tillgänglig för alla så har under arbetets gång följande förslag formats:

Att anlägga en riktig gång upp till utsiktsplatsen på höjden ovanför kägelspelet tycker jag är viktigt. Förr gick som sagts, en grusad gång från de norra buxbomshäckarna upp på krönet och där fanns ett lusthus där man kunde sitta ned en stund och beskåda parken från ovan.

Om man leder besökaren med pilar som nu eller liknande så kunde man tydligt bli visad vägen förbi rosenträdgården. Vidare skulle man gå mot den forna entrén till landskapsparken, de norra buxboms-häckarna, och sedan gången upp till utsiktspunkten.(Fig. 17)

Där hade även barnvagnar, rullatorer och rullstolar kunnat komma fram. Det är synd att missa den mäktiga vy som breder ut sig när man kommit upp på krönet bara för att man inte kan ta sig upp för den brant som finns i kägelspelet. Sittplatser både på utsiktsplatsen och på väg upp ovanför rosenträdgården hade gjort att besökaren kunde ta en paus och verkligen ta in hela trädgårdsupplevelsen.

Antingen kunde man planterat avenbok och göra ett lusthus enligt gammal förlaga eller så kunde man bygga ett mer traditionellt lusthus eller paviljong med sittbänk.

Häruppe skulle även en informationsskylt finnas och den kunde informera besökaren lite mer om platsen. Det skulle även finnas ett nummer att ringa så man kunde få guidning i telefonen, något som finns lite här och var vid historiska platser.

En sådan info skylt skulle även finnas där det nu redan finns en skylt dvs. vid de stora parallella häckarnas början och ev. också vid parkens entré.

Man kunde också ha gjort besökaren medveten om den Engelska landskapspark som en gång fanns ovanför kägelspelet och sträckte sig vida över Söderåsen mot Åstorp till ett rekreationsområde som ligger i utkanten – Tingvalla.

En karta över sträckningen med en lämplig slinga utmärkt, hade varit intressant och eftersom vägarna i stort sett finns kvar så kunde besökaren ha getts tillfälle till en större parkpromenad.

Mitt förslag är således:

1. Ändring/utökning av den föreslagna slinga som finns idag.
2. Större tillgänglighet för alla att komma till utsiktspunkten.
3. Sittplatser så att man kan uppehålla sig på platsen ovanför rosenträdgården och kägelspelet.
4. Tydliga informationstavlor så att man förstår det man ser.
5. En utökad promenad i den engelska parken för den som vill se mer.
6. Guide per telefon för fylligare information.

Dessa förslag tror jag skulle höja platsens attraktion ytterligare och förstärka Vrams Gunnarstorps park i ögonen på trädgårdsintresserade.

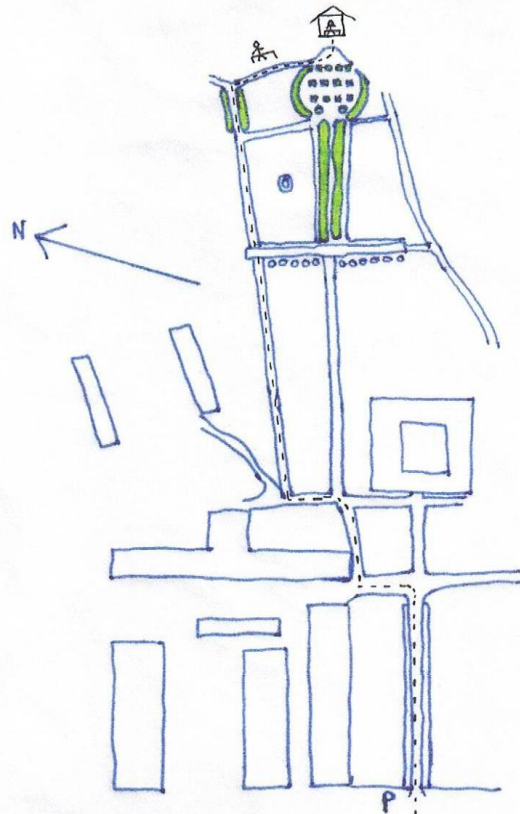

Fig. 17 Principskiss med föreslagen väg markerad
Catharina Stenmo 2009

Diskussion – Reflektion

Problemställning

Ett av problemen då jag har gjort mina efterforskningar är att ingen jag pratat med reflekterat över häckarnas placering och den ursprungliga tanke som föranledde planteringen. Då 1600-talet och början av 1700-talet var orostider i främst Skåne som då var danskt (fram till freden i Roskilde 1658) finns inte heller mycket dokumenterat från denna tid som är lättillgängligt. Det finns en del dokument i Köpenhamn, men de är skrivna på gammeldanska och svårtydda. Därför har jag funderat mycket på egen hand och med hjälp av de personer som jag mött under arbetets gång samt utifrån de bildokument som jag bl.a. har hittat i arkivet i Norra Vram och iakttagelser gjorda på plats.

En annan svårighet är att tolka de personer jag mött i intervjuer på rätt sätt och i det ligger en felkälla. Jag hoppas dock innerligt att jag inte missuppfattat någon.

Buxbomens ålder på Vrams Gunnarstorp

Vad som genomsyrat detta arbete är frågan: Hur gamla är egentligen häckarna, kägelspelet resp. de norra häckarna?

En fråga man också får ställa sig är: Är det viktigt att de blir daterade exakt?

Många jag pratat med har den uppfattningen att de stora parallella häckarna är planterade någon gång ca år 1640 av paret Vind/Ulfstand. Vilket känns rimligt för mig, med tanke på deras storlek 100 år senare då Linné besökte platsen, gjorde sina anteckningar som sedan blev boken ”Skånska resan”.

Kägelspelet har gett en del huvudbry när de planterades. En del är av den uppfattningen att det var dessa plantor Linné syftade på när han skrev om 8 år gamla, 1 aln höga plantor.

Jag tror att hade de planterats av dåvarande Kapten Berch, som också var den som tog emot Linné så hade han framhållit sin tanke om kägelspel, och Linné hade kommenterat det i sin dagbok. I detta säger jag också att jag tror att tanken av den som planterade gestaltningen var att det skulle likna ett kägelspel och då skulle Linné, som skrev om precis allt han såg, ha framhållit kapten Berchs tanke om ett kägelspel.

Detta står det ingenting om i Linnés ”Skånska resa” därför håller jag det som mindre troligt.

Kanske tror man då att de norra häckarna ska vara de som Linné menar med de 8 år gamla, 1 aln höga plantorna?

Också detta tror jag inte är fallet då de hade varit planterade helt utan sammanhang. Jag tror att de norra häckarna planterades när den engelska landskapsparken anlades dvs. någon gång i mitten av 1800-talet som en pampig entré till parken, av familjen Tornérhjelm. De hade då fått ett sammanhang och en funktion.

Kägelspelet då? Enligt min mening så tror jag att endast de stora parallella häckarna fanns vid den tid Linné besökte Vrams Gunnarstorp dvs. 1749. De andra plantorna Linné pratar om måste ha varit andra buxbomselement som fått stryka på foten för tidens tand.

Kägelspelet – begreppet kägelspel har enligt Mari-Ann Tornérhjelm funnits ända sedan släkten Tornérhjelm tog över godset 1839.⁴⁶ Alltså är det sannolikt att det fanns redan då.

Linné var där 1749 och man skulle kunna tolka att kägelspelet nämns redan år 1780 enligt Svenska Trädgårdskonsten del 2 från 1921 (Carl G Dahl). Då skulle de kunna ha planterats någon gång där emellan dvs. 1749- 1780.

Kanske i samband med ett generationsskifte?

⁴⁶ Intervju Mari-Ann Tornérhjelm 090710

Man vet att Otto Berch köpte ut sina systrar en tid efter faderns död ca 1770 och var därefter enväldig godsherre⁴⁷. Var det han som ville sätta sin prägel på platsen med detta kägelspel?

Frågan har kommit upp under arbetets gång om man skulle ta borrhov på en del växtmaterial och på det sättet datera häckarna exakt. Jag tycker för min del inte att ett sådant ingrepp är relevant och inte heller försvarbart att göra. Det handlar då om att man medvetet kanske försvagar och i värsta fall tar död på ett antal plantor. Är det verkligen viktigt att veta exakt ålder? Det tycker inte jag.

Faktum kvarstår ju att de är historiskt sett mycket gamla och bör bevaras och tas om hand på bästa sätt så även nästkommande generationer får lov att förundras och njuta av dessa dendrologiska sevärdheter.

Ny skötsel och bevarandeplan...

Vad jag skulle vilja göra men som det inte fanns tid till inom ramen för detta arbete är att jag skulle vilja revidera skötselplanen för häckarna. Tillsammans med Staffan Svensson och Bertil Bergsten, som nu har 10 års erfarenhet av skötsel av just dessa häckar, skulle en bevarandeplan utarbetas som syftar till långsiktighet och som är oberoende av vem som kommer att sköta häckarna i framtiden. De har t.ex. erfarit att man kan beskära hårdare än man normalt skulle våga med detta gamla växtmaterial och på det viset få in mer ljus i grenverket som leder till nytillväxt och vitalisering. För att bevara inte bara växtmaterialet utan även formen som buxbomshäckarna har, så krävs ibland att man faktiskt vågar prova det obeprövade och det har Bertil och Staffan vågat. Också att man idag beskär i juli månad istället för juni är en förändring som skulle utvärderas.

Enligt min mening är den plan som utformades 1999 av Ole Andersson, stadsträdgårdsmästare i Helsingborg, nu delvis förlegad. (Se bilaga) Häckarna ser helt annorlunda ut idag och nya erfarenheter rörande beskärning och skötsel har gjorts.

En plan för nyplantering av den södra häcken vid kägelspelet på den övre bit där växtmaterial saknas behövs också. Samt en plan för nyplantering vid det hålrum som finns mitt i de stora parallella häckarna så att gången blir lika bred överallt. Denna plan skulle också kunna innehålla gödselanvisningar baserad på mångårig erfarenhet av t.ex. Elving Carlsson.

⁴⁷ John Johansson 1998 s.82

Reflektion

Vad har jag då lärt mig av detta arbete som kan berika min framtida yrkesroll som trädgårdsdesigner?

Främst har jag blivit påmind om att god trädgårdsdesign inte alltid handlar om att komma på något unikt och obeprövat. Det kan i mycket hög grad handla om att se tillbaks på det redan gjorda och sätta in det i ett modernt sammanhang. Trädgårdshistoria kan tjäna som en rik inspirationskälla och Renässansens idéer känns mycket moderna än idag. Man behöver inte uppfinna hjulet på nytt!

En annan tanke som fötts under framförallt senare delen av detta arbete är att kanske var det inte de stora parallella häckarna som var huvudnumret i denna komposition kanske var det något annat från början? Om man funderar vidare på detta spår så kommer man tillbaka till varför detta slott byggdes? Jo det var ju för rekreation att jaga och umgås med vänner och givetvis att visa upp sitt förnämliga gods och sin fantastiska park. Hur beskådas de bäst jo från en höjd närmare bestämt från höjden ovanför kägelspelet. Kanske lusthuset och vyn över slottet, parken och ägorna var huvudattraktionen här? Kanske var de parallella häckarna bara en pampig gång upp till detta lusthus? Kanske fanns innan kägelspelets tid breda trappor upp från häckarna till lusthuset, där man sedan drack sitt eftermiddags te och imponerades av ägorna? Kanske!

Källförteckning:

Litteratur

Anjou Sten 1931, Ur: Arkitektminnesföreningen *Svenska trädgårdskonsten Del 2* Stockholm

Bedoire Fredric 2006, *Svenska slott och herrgårdar* Albert Bonniers förlag AB
ISBN 91-0-010577-5

Borg E, Kuhlefeldt E, Plankarta över trädgården 1920-21, *Svenska trädgårdskonsten Del 2* Stockholm 1931

Bra böckers lexikon 2000, 1995 band 4, Bokförlaget Bra böcker AB Höganäs ISBN 91-7119-798-2

Burman Robert, Jakobsson Anna, Jönsson Anna, Lorenzen Marit, Lovén Katinka, Romanus Hanne, Sundlöf Karin, Sundström Anna, Wretling- Wihlborg Eva 1999,
Vrams Gunnarstorps park- historia och framtid SLU Alnarp

Gullander Bertil 1975, *Linné i Skåne* Norstedt & Söners förlag Stockholm ISBN 91-1-754192-1

Hansson Marie 1997 *De Skånska trädgårdarna och deras historia* Bokförlaget Signum Lund
ISBN 91-87896-32-X

Hobhouse Penelope 2004, *Trädgårdskonstens historia 3000 år*, Natur och Kultur/Fakta etc.
London ISBN 91-27-35528-4

Johansson John 1998, *Norra Vrams socken, Norra delen med godset Vrams Gunnarstorp, gruvsamhället Gunnarstorp och den gamla byn Ravnstorp*. Klippan (Ljungberg)

Jonsson Bengt Inge Ursprungstext, John Görnebrand redaktör 1999, *Skånska slott och borgar*
Grafika förlag Simrishamn, ISBN 91-86246-55-0

Linnaeus Carl *Skånska resa* år 1749 redigerad av Carl-Otto von Sydow, Wahlström o
Widstrand 1975 Stockholm 76:925

Linnaei Carl von 1749, *Skånska resa* Faksimiledition 1956 Stockholm efter 1751 års
originalupplaga 2: tryckningen Utgivare John Kroon Malmö ljustrycksanstalt

Lorentzon Kenneth 1998, *Lustgården 1998* Elanders Gotab ISSN 0349-0033

Lundquist Kjell 1996 *Historiska parker och trädgårdar- ett arv att vårda och sköta*,
Riksantikvarieämbetet, Gotab ISBN 91-7209-030-8

Nationalencyklopedin 1993 band12, Bokförlaget Bra böcker AB Höganäs ISBN 91-7024-619-X

Rönne K. 1902, *Idun illustrerad tidning för kvinnan och hemmet* no9

Snogerup Sven Mats Jörgensen 1997 *I Linnés hjulspår runt Skåne* Atlantis AB Stockholm
ISBN 91-7486-365-7

Splendor Plant katalog 2008, Växter med prakt och livskraft Jonstorp

Arkivmaterial

Karlsson Ella 1989 *Grufan* medlemsblad för Billesholmstraktens hembygdsförening 1-1989
Artikeln "Nattens drottning" på Vrams Gunnarstorp Arkivet i Norra Vram

Lind L, 1980 *Billesholmstraktens hembygdsförenings tidskrift*, Arkivet i Norra Vram

Vi Billesholmare i helg och söcken 1956 nr7 Artikeln *I Vrams Gunnarstorps vackra trädgård*
Arkivet i Norra Vram

Intervjuer

Rudolf Tornérhjelm 2009-07-07

Mari-Ann Tornérhjelm 2009-07-10

Elving och Inger Carlsson 2009-08-25

Bertil Bergsten och Staffan Svensson 2009-08-27

Olle och Ulla Svensson 2009-08-29

Bilaga:

Helsingborg 990323

✓ 010 ✓

Beträffande buxbomparterren på Wrams Gunnarstorp

En idé för framtiden, Skötsel och rekonstruktion

Rekonstruktion

Det är önskvärt att återföra parterren till sitt "ursprungliga" skick dvs med förebild från foto taget i slutet på 1800-talet. Emellertid är det tveksamt att genomföra ett ingrepp av så stor omfattning. Enligt min bedömning föreligger risk att flera av de äldre växterna inte klarar av sådan tillbakaskärning varför en försiktigare rekonstruktion föreslås.

Rekonstruktionsinsatserna föreslås pågå under tre år för att sedan övergå i den normala skötselrutinen.

Beskärning

Den föreslås omfatta en tillbakaskärning på 15-20 cm i höjd och sidled (det skall finnas gröna grenar kvar efter beskärningen) och utföras under första hälften av juni månad.

Således bör en framtida form stakas ut som tar hänsyn till en mera försiktig periodisk beskärning och som också medger tillväxt i såväl höjd som bredd i partier som är svagare utvecklade.

Åtgärder

1. staka ut framtida form för parterren och gjut in fundament som möjliggör en enkel och smidig utstakning av parterren även fortsättningsvis
2. beskär enligt ovan
3. upprepa denna rekonstruktionsbeskärning vid ytterligare två tillfällen. Insatser år 2 och 3 skall dock föregås av besiktning
4. följ upp utvecklingen årligen med målet att ha återskapat önskvärd form på parterren inom 5 år.

Plantering

Kompletteringsplantera där luckorna är som störst
Använd plantor av samma proveniens som de ursprungliga

Kompletterande stöd

Gå igenom hela stödkonstruktionen. Byt ut dåliga/rostiga delar, komplettera med nya stöd. Bind upp nya grenar i syfte att ge samtliga plantor ett gott stöd och "lyft" grenar där så är möjligt.

Skötselåtgärder

Beskärning

Årlig beskärning/putsning genomförs en gång årligen under första hälften av juni månad(börjar år fyra).

Beskärningen har till syfte att bibehålla/utveckla den önskade formen på parterren.

Vattning

Vattna parterren vid längre period av sommartorka. En torr höst kan också påkalla vattningsbehov

Gödsling

Utläggning av väl brunnen (observera) stallgödsel bör genomföras vart annat år (utföres två gånger för att sedan upphöra)

Insamling av löv (gärna bok och ek) bör ske årligen och läggas ut runt plantorna. Ett lager på 10-15 cm bör påföras årligen

Sjukdomskontroll

Sjukdomskontroll bör genomföras årligen. Föreslås att SLU kontaktas. Speciell uppsikt på sjukdommar och angrepp av skadedjur

Stöttor

Årlig tillsyn av stöttor genomförs

Ole Andersson

Stadsträdgårdsmästare

